

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2011-09-09

UDK 75.041.5:930.85(497.5Koper)

NEKDANJI SLIKARSKI DEKOR STOPNIŠČA PALAČE MARKIZOV GRAVISI- BARBABIANCA V KOPRU: UMETNIŠKO DELO KOT ZGODOVINSKO PRIČEVANJE

Salvator ŽITKO

Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, Titov trg 5, 6000 Koper, Slovenija
e-mail: salvator.zitko@gmail.com

IZVLEČEK

*Prispevek osvetljuje problematiko nekdanjega slikarskega dekorja na stopnišču palače Gravisi-Barbabanca v Kopru, ki služi kot zanimivo in dragoceno zgodovinsko pričevanje, saj odstira povezanost ene najvidnejših koprskih plemiških rodbin s širšim evropskim dogajanjem na prelomu iz 17. v 18. stoletje. Poleg portretov Nicolòja in Leandra Gravisija so stopnišče namreč krasili tudi štirje konjeniški portreti najvidnejših evropskih protagonistov tistega časa, povezanih s turškim obleganjem Dunaja (1683) oziroma z zmagovito protiturško kampanjo v naslednjih letih. Vse te umetnine doslej niso bile predmet podrobnejših raziskav in objav ter tako vse do danes ostajajo nema priča ume-
tnostne govorice tedanjega časa kakor tudi svetovljanstva, prestiža in povezanosti Gravisijev z nekaterimi vidnimi evropskimi osebnostmi, ki so odločilno vplivale na politično dogajanje tistega časa in razmerje moči v Evropi.*

Ključne besede: stopnišče palače Gravisi-Barbabanca, konjeniški portreti, grafične predloge

FORMER PICTORIAL DECORATION OF THE STAIRCASE IN THE PALACE OF THE MARCHESI GRAVISI-BARBABIANCA IN KOPER: ARTISTIC CREATION AS HISTORICAL TESTIMONY

ABSTRACT

This paper focuses on the issue of the paintings that originally adorned the staircase of the palace Gravisi-Barbabanca in Koper, which serve as an interesting and valuable piece of historical testimony, as they reveal the connection of one of the most prominent noble families of Koper to the wider European developments at the turn of the 17th century and at the beginning of the 18th century. Besides the portraits of Nicolò and Leandro Gravisi, the walls of the staircase also featured four equestrian portraits depicting some of the most prominent individuals in Europe in that period, whose names are known in connection with the siege of Vienna by the Ottoman Empire (1683) and who were involved in the victorious campaign against the Turks in the following years. None of the paintings have ever been the subject of more detailed research and publications, thus they remain, to this day, a silent witness to the artistic language of that period as well as the cosmopolitanism, prestige and the connections of the Gravisi family with some of the most prominent people in Europe, who have influenced the political developments of the time and the balance of power in Europe.

Key words: the staircase in the palace Gravisi-Barbabanca, equestrian portraits, graphic templates

UVOD

Družina markizov Gravisi sodi med najmogočnejše in najuglednejše istrske plemiške družine, ki naj bi izhajala iz Toskane, njen vzpon pa se je pričel z Nicolòjem Gravisijem – piransko-koprskim plemičem, ki je leta 1435 odkril protibeneško zaroto Padovancev, za kar mu je Svet deseterice v Benetkah (*Consiglio dei dieci*) leta 1440 podelil v fevd posest Petrapilosa, ki jo je družina obdržala vse do kmečke odveze v habsburški monarhiji leta 1869 (Darovec, 2007, 124).¹

Leta 1466 je bil Nicolò Gravisi sprejet v koprski Veliki svet (*Maggior consiglio*), potem ko se je leto poprej nastanil v Kopru, njegovi štirje sinovi pa so bili začetniki štirih družinskih vej, od katerih sta prva in četrta bivali v Kopru in se z rodbinskimi povezavami ter dedovanji v naslednjih stoletjih povezali z družinami Barbabianca, Tiepolo in Bocchina (Flego, 1998, 17). V službi Beneške republike so se Gravisiji sprva odlikovali predvsem na vojaškem področju, bodisi v vojnah proti Turkom ali pa na drugih evropskih bojiščih, pa tudi kot nosilci javnih funkcij, npr. providurji meja, kapitani Slovanov, sodniki, kaštelani, nekateri pa kot ugledni zdravniki, učenjaki in literati.²

Za plemstvo tedanje dobe – seveda tudi za Gravisije – je bila zlasti v 17. in 18. stoletju značilna izredna gibljivost po širokem prostoru, ki je zaobjemal dobršen del srednje in zahodne Evrope. Tudi zato so se v teh krogih ustalile kozmopolitske razmere, v katerih poznavanje različnih kultur in jezikov ni bilo izjema, temveč pravilo. Pri tem sta želja po ugledu in prestižu posameznih plemiških družin igrala pomembno, včasih tudi odločujočo vlogo. To zlasti velja za vključevanje plemiških sinov v diplomatske službe, in sicer v največji meri za dragomane, tolmače – prevajalce pri turški Porti. Toda v tem uglednem, a nevarnem poklicu sta se odlikovali predvsem družini Tarsia in Carli (prim. Gardina, 1981; Infelise, 1997), ne pa tudi Gravisiji, ki so tja do začetka 18. stoletja še nadalje družinsko slavo širili v službi Beneške republike (npr. Lucrezio Gravisi), pa tudi nemško-rimskega cesarstva ob velikih protiturških kampanjah, od osvoboditve Dunaja (1683) pa do miru v Sremskih Karlovcih (1699), ter kasneje španske nasledstvene vojne v prvem desetletju in avstrijske nasledstvene vojne v štiridesetih letih 18. stoletja (Leandro in Antonio Gravisi).

Na prehodu iz 17. v 18. stoletje je družina Gravisi, zlasti obe koprski veji, doživela svoj največji razcvet. Leta 1710 je dal markiz Nicolò Gravisi prenoviti in razširiti palačo, ki leži vzdolž Gallusove ulice in ki je bila nekdaj v lasti družine Tacco (*Ottacio*). S poroko Girolama Gravisija s Chiaro Barbabianca leta 1745 je palača dobila ime Gravisi-Barbabianca. Vzdolž današnje ulice

Sl.1: Grb družine Gravisi (Pokrajinski muzej Koper, inv. št. 4205).
Fig. 1: Stemma della famiglia Gravisi (Museo Regionale di Capodistria, Inv. 4205).

OF stoji palača iz leta 1664, v kateri so živeli markizi Gravisiji s fevdalne posesti Buttorai pri Zdrenju, v Kreljevi ulici pa palača Gravisi-Tiepolo, kjer sta se leta 1710 obe družini rodbinsko povezali s poroko Marije Tiepolo in Dionisia Gravisija (Flego, 1998, 30).⁴

Od vseh treh palač je v 18. stoletju najbolj izstopala palača Gravisi-Barbabianca, saj je z novim rodом, ki ga je predstavljal zlasti Girolamo Gravisi, v znamenju razsvetljenskih idej in kulturne prenovе mesta, ki se je kazala zlasti v delovanju Akademije *degli Operosi* in Akademije *dei Risorti*, tudi sama palača postala središče družabnega življenja, glasbenih in gledaliških prireditev, pa tudi učenih akademskih razprav in diskusij.⁵

NEKDANJI SLIKARSKI DEKOR STOPNIŠČA PALAČE GRAVISI-BARBABIANCA

Palača Gravisi-Barbabianca, danes sedež Glasbene šole Koper, sodi med najpomembnejše koprskе baročne stavbe, ki je sedanjo razsežnost in obliko, kot omenjeno, dobila po obnovitvenih delih leta 1710.

1 Obsežna literatura o tej družini: Venturini, 1907; Semi, 1935, v kateri je v prvi opombi na str. 19 naveden seznam uporabne literature za poznavanje te družine.

2 Podrobnejši pregled v Stancovich, 1829.

4 Izčrpnější podatki o rodbinskih povezavah, lastništvu in palači Gravisi-Tiepolo v PAK, Družinski arhiv Gravisi, 299.

5 O tej problematiki podrobneje Flego, 1998; Ziliotto, 1907; Žitko, 1997.

IOHANNES NICOLAUS
MARCHION DE GRAVISIIS
POSVIT A. D. MDCCX

Sl. 2: Napisna plošča, 1710 (Semi, 1935).

Fig. 2: Lapide iscritta, 1710 (Semi, 1935).

Središčni del stavbe se umirjeno dviga nad obe krili in se zaključí s timpanonom. Kompozicija tega dominantnega in kamnoseško bogatega dela je zanimiva tudi zaradi dveh zmajev, ki sta postavljena ob središčnem loku trifore v drugem nadstropju. Gre za dekorativni element, ki pa simbolično povzema družinski grb.⁶ Razporeditev notranjih prostorov je skladna s členjenostjo fasade. Skozi vhodna vrata stopimo v prostoren atrij, ki se odpira na vrt, na levi strani pa v reprezentativni del palače, ki ga sestavljata stopnišče in slavnostna dvorana v prvem nadstropju. Stopnišče krasi bogata štukatura; od nekdanjega dekorja sta ostala le kipca na balustradi, ki simbolizirata arhitekturo in slikarstvo, tretji kipec, ki simbolizira kiparstvo, pa je izgubljen. Od leta 1967 tudi ni več dveh portretov s podobama Nicolòja in Leandra Gravisija, ki sta krasila vzhodno steno nad podestom, ki vodi v glavno dvorano, portreta Giannandrea Barbabianca in štirih konjeniških portretov, ki so krasili severno oziroma južno steno nad prvim podestom.⁷

Edino sled, ki vodi v nekdanjo podobo stopnišča z orisom celotnega slikarskega, kiparskega in štukaturnega okrasja, še dandanes predstavlja drobna, a nadvse dragocena brošura Francesca Semija z naslovom *«Il palazzo di marchesi Gravisi-Barbabanca a Capodistria»*, Capodistria 1935. Nastala je torej v času med obema vojnoma, ko so v palači še živeli zadnji potomci ugledne koprške plemiške rodbine in ko je bila palača še prava galerija vidnih beneških mojstrov ter so bili prostori opremljeni z dragocenim pohištvom in bogato knjižnico. V svojem opisu notranjščine palače, zlasti pa stopnišča, avtor navaja: *«A chi sale la prima rampa si presenta dinnanzi, in cornice ovale, il ritratto di Giann'Andrea Barbabianca, padre di Chiara, moglie di Girolamo Gravisi. È una discrita tela della metà del settecento e, come le altre che adornano questo scalone, si può attribuire a scuola veneziana. Da notare ancora quattro quadri di cavalieri fantastici: uno di essi, che per tradizione sarebbe un dragomano della famiglia Del Bello, è in uniforme turchesca. Più su, altri due grandi dipinti: gl'interi ritratti di Nicolò Gravisi e Leandro Gra-*

Sl. 3: Stopnišče palače Gravis-Barbabanca z nekdanjim slikarskim dekorjem (Semi, 1935).

Fig. 3: Scalone del palazzo Gravisi-Barbabanca con l'antica decorazione pittorica e scultorea (Semi, 1935).

visi (1640-1720), capitano di ventura, valoroso partecipe di molte battaglie. Sono pure da mentovarsi due agili anfore, provenienti dagli scavi di Aquileia. Attraverso a un ricco portale, che probabilmente sarà appartenuto al primitivo palazzo dei marchesi Gravisi, si accede dal pianerottolo alla sala d'onore o salone dei ricevimenti, che verso la metà del secolo XIX fu completamente decorato dal pittore triestino Giuseppe Gatteri (1829-84).» (Semi, 1935, 11)

Tako kot je Semijev detajlni oris notranjosti palače in njene opreme za današnji čas pomemben in dragocen, je po drugi strani mestoma pomanjkljiv in površen. Zlasti je opazna njegova povsem zgrešena atribucija štirih konjeniških portretov, ki so krasili severno in južno steno stopnišča, s tem da je avtor enega od »fantazijskih jezdecev v turškem oblačilu« označil za koprškega dragomana iz rodbine Del Bello.⁸ V bistvu gre za poljskega kralja Jana Sobieskega III. (1624–1696), rešitelja obleganega Dunaja leta 1683. Ostali trije liki predstavljajo

6 O družinskem heraldičnem okrasju podrobneje Radossi, 2003; Cherini, 2001.

7 Pri orisih zunanjščine in notranjščine palače Gravis-Barbabanca glej Pasian, 1999, 140/41; Gardina, 1985, 50.

8 Gre za staro in ugledno koprsko plemiško družino, ki naj bi izhajala iz Vicenze oziroma Benetk in prvotno živel v Piranu. V Koper se je že leta 1385 priselil začetnik rodbine ser Jacopo Bello, v vrste koprškega plemstva oziroma v Veliki svet pa je bila rodbina sprejeta leta 1430 z Giulianom Del Bellom. V virih in literaturi ni zaslediti, da bi se posebej odlikovali kot dragomani, se pravi uradni tolmači Beneške republike pri turški Porti (Delbello, 2004; Radossi, 2003, 74).

Sl. 4: Neznani slikar, konjeniški portret lorenskega vojvode Karla V., XVII/XVIII. stol. (Pokrajinski muzej Koper - Pretorska palača, inv. št 2813, foto: V. Kamin Kajfež).

Fig. 4: Pittore ignoto, ritratto cavallerescho del Duca di Lorena, Carlo V, XVII/XVIII secolo (Museo Regionale di Capodistria - Palazzo Pretorio, Inv. 2813, foto: V. Kamin Kajfež).

lorenskega vojvodo Karla V. (1643–1690), avstrijskega cesarja Leopolda I. (1648–1705) in princa Eugena Savojskega (1663–1736).

Do teh atribucij je, vsaj pri prvih dveh konjeniških portretih, prišlo šele v povojnem času, in sicer leta 1967, ko je tedanji kustos za umetnostno zgodovino Janez Mikuž navedena dela prevzel in deponiral v Pokrajinskem muzeju Koper. Po odmevni razstavi »Slikarstvo XVI. in XVII. stoletja na slovenski obali« (1964) je začel namreč pripravljati razstavo »Slikarstvo XVIII. stoletja« z namenom, da bi muzejska ustanova zbrala kar največ gradiva za študij istrske provincialne umetnosti, ki je bila dotlej dokaj zanemarjena in prepuščena, kot navaja avtor, »ugotovivam bolj ali manj kompetentnih ljubiteljev« (Mikuž, 1967, 4). V razstavo je vključil tudi dva od navedenih štirih konjeniških portretov: lorenskega vojvodo Karla V. in poljskega kralja Jana Sobieskega III.

Sl. 5: Neznani slikar, konjeniški portret poljskega kralja Jana Sobieskega III., XVII/XVIII. stol. (Pokrajinski muzej Koper, inv. št. 2814, foto: E. Gardina).

Fig. 5: Pittore ignoto, ritratto cavallerescho del re della Polonia, Jan Sobieski III, XVII/XVIII secolo (Museo Regionale di Capodistria, inv. 2814, foto: E. Gardina).

V razstavnem katalogu poleg osnovnih podatkov razberemo, da gre za neznanega slikarja na prehodu iz 17. v 18. stoletje in da sta bili obe deli restavrirani: prvo je restavriral akad. slikar in restavrator Viktor Snoj, drugo pa restavratorska delavnica tedanjega Republiškega zavoda za spomeniško varstvo v Ljubljani. Glede na ostala razstavljenega dela, ki so navedena v katalogu in pri katerih se je avtor opiral zlasti na podatke A. Santangela v delu »*Inventario degli oggetti d'arte d'Italia. Provincia di Pola*« (Rim 1935), je razvidno, da navedeni konjeniški portreti in ostala dela v njem niso bila zajeta. Tako se je torej kratek opis obeh del s črno-belo fotografijo lorenskega vojvode Karla V. prvič našel v strokovni literaturi,⁹ ničesar pa o teh delih ne najdemo v prvem preglednejšem delu Tomaža Brejca: »Slikarstvo od 15. do 19. stoletja na Slovenski obali« (Topografsko gradivo), ki je izšlo pri Založbi Lipa Koper in Medobčinskem zavodu za spomeniško varstvo Piran leta 1983. Ravno tako navedenih del ni najti v obsežnem delu več avtorjev z naslovom »*Istria. Città maggiori*. Capodistria, Parenzo,

9 Kataložni opis obeh konjeniških portretov v Mikuž, 1967, 9.

Sl. 6: Neznani slikar, konjeniški portret cesarja Leopolda I. (nerestavrirano), XVII/XVIII. stol. (Zavod za varstvo kulturne dediščine R Slovenije, Območna enota Piran, foto: V. Kamin Kajfež).

Fig. 6: Pittore ignoto, ritratto cavalleresco dell'imperatore Leopoldo I (non restaurato), XVII/XVIII secolo (Istituto per la tutela dei beni culturali della Slovenia, Unità territoriale di Pirano, foto: V. Kamin Kajfež)

Sl. 7: Neznani slikar, konjeniški portret Leopolda I., detajl s cesarskimi insignijami (nerestavrirano), XVII/XVIII. stol. (Zavod za varstvo kulturne dediščine R Slovenije, Območna enota Piran, foto: V. Kamin Kajfež).

Fig. 7: Pittore ignoto, ritratto cavalleresco dell'imperatore Leopoldo I, dettaglio con l'insegne imperiali (non restaurato), XVII/XVIII secolo (Istituto per la tutela dei beni culturali della Slovenia, Unità territoriale di Pirano, foto: V. Kamin Kajfež).

Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento» (Pavanello, Walcher, 1999), pač pa pri orisu palače Gravisi-Barbabanca zasledimo le ugotovitev avtorja sestavka A. Pasiana, da je palača ostala brez nekdanje slikarske in pohištvene opreme razen stenskih in stropnih poslikav Giuseppa Gatterija v glavni dvorani.

Pri tem sta dva preostala konjeniška portreta z likoma cesarja Leopolda I. in princa Eugena Savojskega vsa ta leta čakala na restavratorski postopek in sta še vedno deponirana v hiši Favento-Guzzi na Obzidni ulici v Kopru, kjer ima piranska Območna enota republiškega Zavoda za varstvo kulturne dediščine svoje pomožne prostore.¹⁰ Zlasti platno z likom cesarja Leopolda, ki je sneto s podokvirja, je v slabem stanju in kaže na določene preslikave ter na poskus nove atribucije, ki naj bi lik

cesarja Leopolda z jasnimi cesarskimi insignijami identificirala z enim od pripadnikov koprskje rodbine Tarsia. Sklepamo, da so bili ti posegi opravljeni kasneje, morda v drugi polovici 19. stoletja, ko se je med koprskim, večinoma iredentistično usmerjenim izobraženstvom in plemstvom, kazalo dokajšnje protiavstrijsko razpoloženje in so tudi Gravisiji želeli s tem nekoliko omiliti preveč očitno glorifikacijo avstrijske vladarske hiše. Določen odmev tega razpoloženja je morda zaznati tudi v popolnoma zgrešeni atribuciji F. Semija, da gre, kot rečeno, za fantazijske like vitezov, hkrati pa preseneča tudi nezainteresiranost ostalih strokovnjakov tistega časa, npr. A. Alisija, A. Santangela in drugih za slikarsko zbirko palače Gravisi, ne glede na to, da je bila takrat še v privatni lasti.

10 Za prijazno obvestilo o obstoju konjeniških portretov z likoma cesarja Leopolda I. in princa Eugena Savojskega se ob tej priložnosti zahvaljujem tedanjemu konservatorju piranske Območne enote, Igorju Weiglu, restavratorju Juretu Berniku pa za pomoč pri strokovnem ogledu in fotodokumentaciji, ki jo je opravila dr. Vesna Kamin-Kajfež, strokovna sodelavka Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem.

Sl. 8: Neznani slikar, konjeniški portret princa Evgena Savojskega, detajl glave, (nerestavrirano), XVII/XVIII. stol. (Zavod za varstvo kulturne dediščine R Slovenije, Območna enota Piran, foto: V. Kamin Kajfež).

Fig. 8: Pittore ignoto, ritratto cavalleresco del principe Eugenio di Savoia, dettaglio della testa (non restaurato), XVII/XVIII secolo (Istituto per la conservazione dei beni culturali della Slovenia, Unità territoriale di Pirano, foto: V. Kamin Kajfež).

Platno s podobo princa Eugena Savojskega je na podokvirju, prelepljeno s trakovi in pripravljeno na restavratorski postopek, ki bo lahko dokončno potrdil našo atribucijo oziroma sklepanje, da gre za navedena historična lika, čeprav se zdita glede na tedanje zgodovinske okoliščine edino smiselna in logična.

Dosedanje raziskave, ki naj bi prvenstveno odgovorile na vprašanje, kdo je bil avtor oziroma naročnik konjeniških portretov, zlasti pa, kakšen je bil motiv oziroma razlog, da so Gravisiji na najbolj reprezentativno mesto svoje prenovljene palače postavili na ogled tedanje najvidnejše evropske protagoniste v vojnah proti Turkom, zaenkrat še niso prinesle zanesljivih odgovorov. Sicer dokaj bogat družinski arhiv Gravisijev, ki ga hrani Pokrajinski arhiv v Kopru, ne prinaša kakih konkretnih podatkov o naročniku, še manj pa o avtorju (oz. avtorjih) navedenih del, niti o neposredni povezanosti kakega od članov rodbine s tem ali onim slavnim imenom protiturške epopeje (PAK, DAG, 299).

Edina predstavnika, ki ju lahko na podlagi arhivskih virov in dokaj izčrpnih biografskih podatkov neposredneje povežemo s tedanjim političnim dogajanjem na evropskih tleh, sta bila Leandro Gravisijev (1640–1720) in njegov nečak Antonio Gravisijev (1671–1746). Leandro celopostavni portret je, kot omenjeno, ob začetniku družine Gravisijev – Nicolòju – nekdanji krasil vzhodno steno stopnišča nad vrhnjim podestom palače Gravisijev-Barbabanca, njegova podoba pa se je žal ohranila le v obliki risbe v znanem delu Giuseppeja Caprina, »*L'Istria Nobilissima*«, Trieste 1905. Že to samo po sebi govorno

Sl. 9: Nicolò Gravisijev (1396–1469), začetnik rodbine Gravisijev, fevdalni gospod Petrapilose (Caprin, 1905).

Fig. 9: Nicolò Gravisijev (1396–1469), capostipite della famiglia Gravisijev, signore feudale di Petrapilosa (Caprin, 1905).

govori o tem, kolikšen ugled je užival med svojimi sorodniki oziroma rodbino Gravisijev tistega časa, ne glede na njegova sporna dejanja, ki bodo razvidna iz naslednjega poglavja. Antonijev doprni portret, h kateremu se bomo še vrnili, pa je shranjen v Pokrajinskem muzeju v Kopru.

LEANDRO IN ANTONIO GRAVISIJEV

Z Leandrom in Antonijem Gravisijem se bolj ali manj zaključuje vrsta slavnih in uglednih vojščakov, ki so se v službi Beneške republike ali drugih vladarskih hiš borili po raznih evropskih bojiščih.¹² Leandro je bil značilen tip najemniškega poveljnika, ki se je na posameznih bojiščih odlikoval tekom druge polovice 17. stoletja

12 Podrobneje so vojaški predstavniki rodbine Gravisijev predstavljeni v delu Stancovicha (1829) in Venturinija (1907).

Sl. 10: Leandro Gravis (1640–1720), vojaški najemniški poveljnik (Caprin, 1905).

Fig. 10: Leandro Gravis (1640-1720), condottiere (Caprin, 1905).

oziroma prvih dveh desetletij 18. stoletja. Po navedbah D. Venturinija je bil v svojih rosnih letih prepotenten, napadalen in krvoločen in je s svojim razbrzdanim življenjem grenil življenje svoji materi Letiziji in svojim ožjim sorodnikom, zlasti bratu Giovanniju Nicolòju. Leta je zato na beneško *Signorio* 30. marca 1685 naslovil prošnjo, da bi bratu Leandru dodelili vojaško službo v beneški armadi.

V njej dobesedno pravi:

Ser. ^{mo} Prencipe,

»Il Marchese Leandro Gravis, mio Fratello, la di cui casa ha reso un perpetuo Servizio à V. Ser: ^{ta} in tutte le congiunture di sparger il sangue, e consacrare le vite; hà voluto ne primi anni della sua Gioventù, coll'

esempio de suoi Maggiori, e con quello del Conte Almerico Sabini suo zio, calcar l'istesso sentiere nel tempo della passata Guerra col Turco, apprendendo i primi gradi della militar disciplina, prima in qualità d'Alfiere, poscia di Cap: ° d'Oltromontani, come si può vedere nei pubblici libri gli anni 1666 e susseguenti.

Terminata la Guerra passò à guarregiar in qualità di Venturiere nell'Ungaria Superiore nelle prime Rivoluzioni di quel Regno, dove si è trovato nei più ardui cimenti, e poi nell' Imperio all' impresa di Bona, alla battaglia di Treveri, et in tutti que' sanguinosi successi.

Dopo alcuni anni, per la cognizione del suo coraggio fù spedito al soccorso della Sicilia con carica di Cap: °, dove hà servito anco in posto di Governatore nelle Piazze di quel Regno in tutte le più gravi occasioni di allhora; passando poi di là nello stato di Milano al Servizio della Medema Corona Catt: ca, dove si attrova al presente, nei quali servitij hà potuto apprendere in un corso di vinti anni continui le parti più essenziali della militar professione.

Hora bramando sacrificare se stesso nel servizio di V: ^a Ser: ^{ta} suo adoratiss: ° Prencipe, sofferisce di venir in quella qualità, che sarà ricevuto dalla Ser: ^{ta} V: ^a, non cercando altro se non, che voglia sostenersi nel grado della sua Nascita, e posto, che gli dia apertura di meritar la Publica Gratia, e di segnalarsi con le proprie operationi dove sarà destinato.« (Venturini, 1907, 326/27)

Iz prošnje je torej razvidno, da je mladi Leandro po zgledu svojega strica Almeriga Sabinija¹³ prve vojaške izkušnje in časti pridobival v vojnah proti Turkom. Po vsej verjetnosti je sodeloval v dolgi in krvavi kretske vojni (1645–69), ne da bi bilo razvidno, ali se je boril v beneških vrstah na Kreti ali v Dalmaciji.

Za njegovo kasnejšo vojaško kariero je bila nedvomno pomembna udeležba v cesarskih vojnah na severu Ogrske po miru v Vasváru (1664), ko se je del ogrskega in hrvaškega plemstva čutil izdanega ter se leta 1669 uprl avstrijskemu cesarju Leopoldu I. Sklepamo lahko, da je Leandro s cesarskimi četami sodeloval v boju proti severnoogrskim Krucem, ki so se pod vodstvom grofa Imre Tökölyja s turško pomočjo uprli cesarski Avstriji, potem pa s cesarskimi četami sodeloval v zavzetju Trierja in Bonna ob francoski meji.

V dokaj splošnih okvirih je orisana njegova vojaška služba na Siciliji, takrat pod špansko vladavino, ki jo označujejo različne zarote in kmečke vstaje, kakor tudi v Milanu, ko je šele po vojni za špansko nasledstvo (1701–1714) milansko vojvodstvo prišlo pod avstrijsko vejo Habsburžanov. Iz Nicolòjeve prošnje tudi ni razvi-

13 O njem podrobneje P. Petronio v svojem znanem delu *Memorie sacre e profane* (1680/81) v izdaji Società Italiana di Ricerca z naslovom: *Brani della parte prima delle Memorie sacre e profane dell'Istria del Dottor Prospero Petronio* (a cura di Flavio Forlani), Capodistria 2001, 150.

dno, da bi Leandro v času turškega obleganja Dunaja 1683 ali pozneje služil v kateri od zavezniških armad in sodeloval v bojih proti Turkom na ogrskih tleh, čeprav je na prigovarjanje papeža Inocenca XI. že 5. marca 1684 nastala Sveta zveza, v katero so poleg cesarske Avstrije vstopile še Poljska, papeška država in Beneška republika.

Prošnja markiza Giovannija Nicolòja, naslovljena leta 1685 na Beneško republiko, je bila ugodno rešena. Leandro Gravisi je bil sprejet v beneško armado, ki se je medtem že borila na dalmatinskih in grških tleh proti Turkom. Iz Milana je odpotoval v Benetke, kjer se je nameraval ustaviti za nekaj dni, preden bi se vrnil v domači Koper. Ker pa je nepričakovano zbolel, je bil prisiljen svoje bivanje v Benetkah podaljšati. Po mesecu dni okrevanja se je z bratom Giovannijem Nicolòjem, ki ga je prišel obiskat, napotil v rojstni Koper. Ob srečanju z bratom, še bolj pa ob vrnitvi v Koper, je v Leandro dozorela odločitev, da bo maščeval smrt svojega nečaka Nicolòja del Tacca. Le-tega je s strelom iz pištole 6. septembra 1683 na glavnem koprskem trgu v bližini Pretorske palače zaradi starih družinskih sporov ubil mladi Alvise del Bello. Po uboju je le-ta zbežal v tujino, kjer se je najprej zatekel pod zaščito generala Gerolama Cornara, kasneje pa, ko mu je začela groziti nevarnost, da ga postavijo pred sodišče, pod zaščito toskanskega nadvojvode Cosima III., v katerega armadi je dosegel čin praporščaka (Venturini, 1907, 329; Delbello, 2004, 88).

Ob Leandrovi vrnitvi v Koper sta od tega dogodka minili že dve leti, zato se je kot stric pokojnega Nicolòja del Tacca odpravil do dr. Giuliana del Bella, da bi ga povprašal po okoliščinah in motivih uboja. Ker pa se je le-ta namesto opravičila iz Leandra norčeval, ga je vročekrvni Koprčan na istem mestu 5. junija 1686 ubil s strelom iz pištole. Podobno kot nekdanji Alvise del Bello se je tudi Leandro Gravisi pogнал v beg do Izolskih vrat, kjer se mu je uspelo vkrcati na barko s služabnikom in orožjem, ne da bi ga mestni stražniki uspeli zaustaviti in prijeti. Očitno je bil uboj načrtovan in do podrobnosti pripravljen.

Leandro se je zatekel v Trst ter se s tem izognil preganjanju beneških sodnih oblasti, ki pa so pred sodišče postavile njegovega brata Giovannija Nicolòja, saj so ga nekatere priče obtožile sodelovanja pri umoru. Iz Trsta je Leandro Gravisi 7. junija 1686 v Koper poslal nekakšen »manifest«, v katerem je skušal pojasniti razloge in motive ter hkrati opravičilo za dejanje, ki ga je storil. V njem pravi:

Il D: ^r Giuliano del Bello non contento di aver fatto ammazzar il più caro, e stimato mio Nipote, d'aver dato favore all' Omicida, d'aver perseguitati lungamente con pretesti di sequestro, et ordini della Giustitia i Fratelli del Morto, et i miei proprij; Ritornato

io poi alla Patria doppo lo scorso d'anni quatordecim, in vece di scusarsi in qualche forma l'offese così grandi fatte al mio sangue, e d'usare meco qualche atto di civiltà, *più tosto mostrò di beffarsi anco di me col passeggiarmi con sprezzo sul mostacio*, e così in fine mi provocò à darli la morte con l'istessa marca, e nel luoco, che è stata data al mio Nipote. Queste mie cause sono notte ad ogn'uno, onde così stimo, che sarà stimata giusta la mia resolutione; Mà se à caso si trovasse alcuno, che portato da passione, ò condoto d'ignoranza avesse sentimento diverso, sono pronto di mantenerlo con la spada alla mano, ò con altra forma da Cavaliero, sino all' ultimo spirito, che mente; perchè quello hò fatto è giustamente, e fù fatto onorevolmente (?). Io per il rispetto, che devo al mio Serenissimo, et adorato Prencipe, mi sono subito ritirato dal Suo Stato, e ricoverato à Trieste dove mi fermerò qualche giorno per sapere l'intentione di qual se sia contrario per darli nella forma suddetta tutte le sodisfacioni; non intendendo però in questo Manifesto d'offendere una Città tanto riguardevole a quale professo tutta la riverenza, et onore con che etc.

Trieste 7 Giugno 1686
Leandro M: ^{se} Gravisi
(Venturini, 1907, 342)

Seveda ni nihče odgovoril Leandro Gravisiju, za katerim se je za nekaj let izgubila vsaka sled. Šele leta 1689, ko je bavarski volilni knez Maksimiljan II. Emanuel odgovoril na pismo opata Vincenza Grimanija iz Benetk, izvemo, da ga je na njegovo priporočilo sprejel v svojo armado. V pismu pravi:

»Ill: ^{mo} e Rev: ^{mo} Sig: ^e

Con quella distinta estimaz: ^{de} con la quale io considero i meriti di V. S. Ill: ^{ma}, ho accolti anche gli uffizi, ch'ella interpose à favore del Marchese Leandro Gravisi. Nelle congiunture, che si presenteranno in Campagna, dove egli dovrà portarsi, rifletterò alle sue raccomandazioni, ed assicurandola intanto della mia propensissima volontà, Le prego dal Cielo ogni maggior contentezza.«

Monaco 24 Maggio 1689

Di V. S. Ill: ^{ma} e Rev: ^{ma}

Affett. ^o
Emanuel Elett: ^{re}

Kakšen čin je Leandro dosegel v bavarski armadi, ne vemo natančno. Iz njegovega testameta pa izvemo, da je bil v precej tesnih odnosih z visokimi osebnostmi bavarskega dvora. Vrsta navedb in podatkov kaže, da je bil komandant vladarjeve garde, kar naj bi ustrezalo činu armadnega generala.¹⁴ S tem lahko obrazložimo, kot na-

14 Bavarski volilni knez Maksimiljan II. Emanuel (1679-1726), ki je Leandra Gravisija sprejel v svojo službo, se je kmalu po zasedbi prestola pridružil cesarju Leopoldu I. v kampanji proti Turkom. Iz kratkega pisma kneza Maksimiljana opatu Vincenzu Grimaniju, ko sicer govori

vaja D. Venturini, tudi njegovo privrženost habsburški vladarski hiši in cesarjev konjeniški portret, ki je tedaj ob lorenskem vojvodi Karlu V., poljskem kralju Janu Sobieskem III. in princu Eugenu Savojskemu, našel svoje mesto v hiši markizov Gravisi-Barbabanca v Kopru, je le odraz njihove naklonjenosti.

Leandro je svoj položaj in ugled, ki si ga je pridobil na dvoru, izkoristil za to, da je tudi nekaterim svojim sorodnikom priskrbel mesto v bavarski armadi: tako je njegov nečak dobil mesto paža pri volilnem knezu s plačo 24 forintov na mesec, kar je pojasnil v pismu svojemu bratu Giovanniju Nicolòju:

Cariss: ^{mo} Fflo Monaco 28 Marzo 1720
 Con questo ultimo ordinario fui consolato con la vostra Lettera delli sei del cadente nel tempo, che mi pareva un secolo d'essere privo, anzi mormoravo credendomi escluso della vostra corrispondenza per stanchezza delle mie commissioni, il sollievo delle quali a voi come al Conte Sabini non dubito che vi sarebbe con ragione caro.

Essendo già la meta (?) confiscato di questo mondo, non dubito che questa sarà l'ultima avuta (?) però, dimando al detto S: Conte et a voi perdono assicurandovi in una maniera o in un'altra il sollievo. L'ultima mia cura saranno i bagni, che medito prendere al venturo Maggio, et se da questi non trovo sollievo non ne posso più sperare, anzi disperare intieramente la salute.

Non pocco mi affligge la d: ^{ta} Lettera sentindo li dispiaceri del predetto S: Co: sono di genio....., et mi pare conoscere le cose che se fano di buona grazia, et affetto; però prego compatirmi, e riflettere esser la fine d'uno che languisce..... Al Pagio è anticipato 95 fiorini, et quando hà comodo al S: Mar: Elio intendo con talle stima (?) sodiafare le mie spese così quando siano sufficienti in quel caso suprirò la mancanza

Il Serenissimo Principe Elettorale à fatto aver una bandiera vacante nel suo regimento al S: Nepote che li darà 24 fiorini al Mese, onorario sufficiente tutto il tempo che sarà Pagio. La grazia è generosa tanto perchè il stendardo de Granatieri à Cavallo non è vacante nè appare d'essere in breve. Fatte li miei umilissimi complimenti alli S: ⁿⁱ genitori e zio del Med: ^o. Il Serenissimo Elettore vole aver il sud: ^o Pagio nella sua Camera, man on vorrebbe privare il figliolo vedendo che l'ama.....

Toda pismo je v nadaljevanju tako nečitljivo, pojasnjuje D. Venturini, da ga je nemogoče v celoti prebrati (Venturini, 1907, 346).

Sl. 11: Bartolomeo Nazzari (?), portret Antonia Gravisija (1671–1746) (Pokrajinski muzej Koper, inv. št. 3305).

Fig. 11: Bartolomeo Nazzari (?), ritratto di Antonio Gravisi (1671–1746) (Museo Regionale di Capodistria, Inv. 3305).

Iz njega je seveda razvidno, da je postaranega Leandra že dalj časa mučila bolezen in da je le še v termalnih kopelih videl možnost, da bi nekako okreval, vendar je še istega leta za protinom umrl. Čeprav v pismu izrecno ne navaja imena svojega nečaka Antonia Gravisija, gre nedvomno zanj, saj na nekem drugem mestu govori o svojem sorodniku markizu Eliu Gravisiju, čigar sin je bil Antonio Gravisi.

Tudi Antonio Gravisi, kot navajajo viri, je na bavarskem dvoru napravil lepo vojaško kariero. Za razliko od svojega strica Leandra je služil pri volilnem knezu Karlu Albrehtu (1736–1745), ki je na bavarskem prestolu nasledil svojega očeta Maksimiljana II. Emanuela. Še bolj kot njegov oče, ki se je v španski nasledstveni vojni izneveril Habsburžanom, se je predajal ambicijam, da bi postal najmočnejši vladar Evrope, saj je bil leta 1742 izvoljen za rimsko-nemškega cesarja kot Karel VII. S tem si je v času Marije Terezije nakopal sovraštvo Habsburžanov in kmalu je izbruhnila krvava avstrijska nasledstvena vojna, ki pa je bila zanj pogubna. Avstrijske čete so vdrle na Bavarsko in zasedle München. Šele s pomočjo Francozov je bila leta 1744 Bavarska znova osvobojena, vendar je Karel Albrecht kmalu po vrnitvi v München umrl (20. januar 1745). Njegov sin in nasle-

o kampanji, ki se je bo moral udeležiti tudi Leandro Gravisi, žal ni razvidno, na katera bojišča se je moral v letu 1689 in v naslednjih letih podajati koprski markiz. Njegov sprejem v bavarsko armado seveda lahko razumemo kot vladarjevo potrebo po izkušenih vojščakih, pa tudi kot osebno nagnjenje bavarskega volilnega kneza oziroma številne vezi, ki so ga vezale na takratni italijanski prostor (Enciclopedia italiana, 1934, 524).

dnik Maksimiljan III. Jožef, se je moral po miru v Füsse-
nu leta 1745 odpovedati vsem ambicijam svojega očeta
in sanje o Bavarski kot evropski velesili so za vekomaj
ugasnile.

Antonio Gravisi, ki je umrl leto dni kasneje, se je
torej znašel v vrtincu vojn, v katerih naj bi se pogosto
odlikoval, a se je dvakrat znašel v ujetništvu. Leta 1742
je dosegel čin podpolkovnika, kasneje pa celo genera-
la (De Totto, 1939, 133). Za razliko od Leandra Gravi-
sija, katerega podoba se je, kot že rečeno, ohranila le
na risbi v Caprinovem delu *L'Istria Nobilissima* (1905),
pa je mnogo zanimivejši in kvalitetnejši doprsni portret
Antonija Gravisija, ki se nahaja v zbirki Pokrajinskega
muzeja v Kopru in ga strokovnjaki pripisujejo slikarju
Bartolomeu Nazzariju iz Bergama.¹³

ZAKLJUČEK

Na podlagi dosedanjih raziskav lahko po vsem na-
vedenem vsaj deloma odgovorimo na vprašanje, ki smo
si ga zastavili na začetku, kdo naj bi bil naročnik sli-
karskega dekorja na stopnišču palače Gravisi-Barbabi-
anca, zlasti vseh štirih konjeniških portretov in portretov
Nicolòja in Leandra Gravisija, za katerima je žal izginila
vsaka sled. Slikarski dekor vsekakor lahko povežemo z
razširitvijo oziroma prenovo palače, ki jo je, kot kaže
napis na zunanščini (IOHANNES NICOLAUS // MAR-
CHION DE GRAVISIIS // POSUIT A. D. MDCCX) leta
1710 izvedel markiz Giovanni Nicolò. Markiz je bil, kot
je razvidno iz gornjih vrstic oziroma skromne korespon-
denca z bratom Leandrom, najbolj seznanjen z burnim
dogajanjem na evropskih tleh, zlasti s protiturško kam-
panjo od zmage pred Dunajem leta 1683 pa vse do miru
v Sremskih Karlovcih leta 1699. Prav gotovo je prek pi-
sem in drugih vesti spremljal tudi celotno dogajanje v
okviru španske in nato še avstrijske nasledstvene vojne.
Vsaj s prisotnostjo Leandra, deloma pa tudi Antonija
Gravisija na bavarskem dvoru, je bila v vse to dogajanje
vpletena tudi rodbina markizov Gravisijev, ki je v tistem
obdobju do habsburške vladarske hiše nedvomno kaza-
la določeno naklonjenost in privrženost.

Pri slikarskem dekorju oziroma izbiri štirih konjeni-
ških portretov seveda ne gre za ikonografske teme, ki
se v 17. pa tudi še v 18. stoletju pogosto pojavljajo v
patricijskih palačah in prikazujejo vojaške spopade ozi-
roma, kot navaja Giancarlo Sestieri, »scene bitk brez
junakov«, ki so se inspirirale predvsem ob tridesetletni
vojni in vojnah proti Turkom (Bralić, Kudiš Burić, 2005,
101). V palači Gravisi-Barbabianca torej ne gre, tako kot

npr. v občinski palači v Vodnjaju, za prizore iz bitk,
temveč za konkretne like oziroma podobe dveh naj-
pomembnejših vladarjev tistega časa: poljskega kralja
Jana Sobieskega III. in avstrijskega cesarja Leopolda I.,
ter dveh najodličnejših vojskovodij, ki sta prispevala k
zmagi krščanstva: lorenskega vojvode Karla V. in prin-
ca Eugena Savojskega. Tu je seveda želja po prestižu
in določenem kozmopolitizmu daleč presešla kvaliteto
navedenih kompozicij, saj konjeniški portreti že na prvi
pogled kažejo, da jih ni možno kakorkoli vzporejati z
deli slikarjev Mignarda, Velasqueza, Rubensa, Van Dyc-
ka in drugih, ki nas navdušujejo s pretehtano kompozi-
cijo, kolorističnim sijajem in dramatičnimi potezami v
izrazih upodobljencev.

Koprski konjeniški portreti so verjetno produkt lokal-
ne slikarske šole in so po vsej verjetnosti nastali na pod-
lagi številnih grafičnih predlog tistega časa. Med najbolj
znane sodi apologetsko delo grofa Galeazza Gaulda
Priorata »*Historia di Leopoldo Cesare*«, kjer so pisnim
tekstom dodane številne grafične upodobitve oziroma
bakrorezi posameznih vidnih osebnosti oziroma dogod-
kov, npr. kronanje cesarja Leopolda I., njegove bitke itd.
Portreti v Prioratu so večinoma signirani, med imeni za-
sledimo nizozemske in italijanske risarje in grafike. Na
nekaterih je navedeno, da so bili izdelani na Dunaju,
nekateri pa v Benetkah, zato bi vzore zanje glede na
poreklo umetnikov lahko iskali na Nizozemskem ali v
Italiji (Vidmar, 2005, 84).

Pregled obstoječih zvezkov Priorata, katerega III.
zvezek se zaključuje z letom 1674, ni dal rezultatov,
pač pa v mnogo večji meri zbirka portretov avstrijske
Nacionalne biblioteke na Dunaju (*Porträtsammlung
Österreichisches Nationalbibliothek*), kjer je bilo možno
v vrsti konjeniških portretov cesarja Leopolda I. in polj-
skega kralja Jana Sobieskega III. izluščiti nekaj grafičnih
predlog, ki so služila avtorju koprskih konjeniških por-
tretov pri njegovih upodobitvah.¹⁴

Slikarske kompozicije s stopnišča palače Gravisi-
-Barbabianca se torej odlikujejo predvsem zaradi kul-
turnozgodovinske oziroma dokumentarne vrednosti. So
namreč izvrsten pričevalec določenega okolja in časa,
pa tudi okusa in mentalitete njenih lastnikov. Naročnik
te zbirke gotovo ni namenil le okrasu svojega bivališča,
zanj so gotovo morale imeti predvsem narativno vred-
nost, ilustrirale pa so tudi njegove predstave o teda-
njem usodnem dogajanju na evropskih tleh in o njegovi
rodbini ter jih učinkovito prezentirale številnim ugle-
dnim gostom, ki so zahajali v Gravisijevo palačo. Ne
glede na njeno sedanjo namembnost bi njihova vrnitev

13 A. Craievich v delu »Istria. Città maggiori« (1999, 112–113) glede na stilne značilnosti njegov portret pripisuje zgodnjemu obdobju bergamasknega slikarja Bartolomea Nazzarija. Pri tem pripominja, da dosedanja splošna atribucija, da gre zgolj za portret enega od markizov Gravisijev, kaže na velik problem identifikacije s konkretno osebnostjo iz te pomembne koprške plemiške rodbine.

14 Avtorstvo grafične predloge za cesarja Leopolda I. je pripisano nizozemskemu bakrorezcu, risarju, ilustratorju in založniku Corneliusu van Dalenu (okoli 1602–1665). Tudi pri upodobitvi poljskega kralja Jana Sobieskega III. se je avtor koprške slike zgledoval najmanj po dveh grafičnih predlogah iz iste zbirke, s tem da je podoba vzpenjajočega se konja močno podobna konju, ki smo ga sicer zaznali pri liku cesarja Leopolda I. (www.bildarchivaustria.at).

na prvotno mesto prav gotovo v veliki meri prispevala k nekdanjemu sijaju palače in ohranjanju njene dragocene kulturne dediščine.

Konkretna problematika, ki se torej razpira ob slikarskem dekorju palače Gravisi-Barbabanca, le-tega izpostavlja kot eminentno zgodovinsko pričevanje, hkrati pa potrjuje razmišljanja G. Fossaluzze v njegovem prispevku »*Tracciato di storiografia dell'Istria pittorica*« (2005, 34), da je umetnostno-zgodovinska kritika tja od 19. stoletja dalje nenehno poudarjala povezanost istrskega prostora z Benetkami, ki jih je sodelovanje s srednjeevropsko kulturo kot alternativa razmejevalo podobno kot v Istri njeno ozemlje s habsburškim ozemljem v njeni notranjosti. Če je ta vzporednost med beneško

in srednjeevropsko komponento prisotna še dandanes, je vendarle res, da lahko le sistematično raziskovanje in znanstveno katalogiziranje umetnostne dediščine vodi do širših spoznanj in jasnejših definicij, ne pa zgolj nje-no shematsko zgodovinsko opredeljevanje. Zlasti pri tovrstni likovni dediščini, ki iz različnih razlogov doslej še ni bila predmet raziskav in kake posebne pozornosti, bi morali ob povečanem zanimanju za beneško kulturno dediščino na obalah Jadrana, ki je bila tudi tema preteklega znanstvenega srečanja v Izoli (9.–11. oktober 2009), izkoristiti priložnost za seznanitev s številnimi izsledki dosedanjih raziskav kakor tudi bodočim raziskovalnim delom na tem področju.

L'ANTICA DECORAZIONE PITTORICA DELLO SCALONE DI PALAZZO DEI MARCHESI GRAVISI-BARBABIANCA A CAPODISTRIA: UN'OPERA ARTISTICA COME TESTIMONIANZA STORICA

Salvator ŽITKO

Università del Litorale, Facoltà di studi umanistici, Piazza Tito 5, 6000 Capodistria, Slovenia
e-mail: salvator.zitko@gmail.com

RIASSUNTO

Il presente contributo chiarisce la problematica della decorazione pittorica dello scalone di palazzo Gravisi-Barbabanca a Capodistria e rappresenta un'interessante e preziosa testimonianza storica che contribuisce a comprendere le connessioni di una delle più illustri famiglie nobili di Capodistria con il vasto teatro europeo a cavallo tra XVII e XVIII secolo. Oltre ai ritratti di Nicolò e Leandro Gravisi, la decorazione dello scalone comprendeva anche i quattro ritratti cavallereschi dei più famosi protagonisti dell'epoca collegati con l'assedio turco di Vienna (1683), ossia con la campagna antiturca degli anni successivi: il re polacco Giovanni (Jan) Sobieski III, il duca Carlo V di Lorena, l'imperatore Leopoldo I d'Asburgo ed il principe Eugenio di Savoia.

Le opere d'arte, di cui si sono conservati soltanto i ritratti equestri, sono state tolte dal loro ambiente d'origine nell'anno 1967. Due ritratti fanno parte della collezione del Museo Regionale di Capodistria, altri due invece sono in attesa del restauro e custoditi presso l'Istituto per la tutela dei beni culturali della Slovenia-Unità territoriale di Pirano. Da allora i ritratti non sono stati ancora oggetto di ricerca e, così, fino ad oggi, rappresentano una dimenticata testimonianza storica nonché testimonianza di un certo cosmopolitismo, del prestigio e dei legami del casato dei Gravisi con alcuni tra i più imponenti personaggi dell'epoca che hanno fortemente influito sulla situazione politica in Europa.

Il valore delle opere d'arte è soprattutto storico-culturale e documentario, mentre la loro qualità artistica non raggiunge un livello troppo alto. I quattro ritratti equestri producono quasi un comune effetto nella loro espressione dei volti, forse attribuibile ad una comune matrice grafica.

La testimonianza dunque, intesa come riproduzione documentaria di eventi e personaggi del passato, assume evidentemente un significato importantissimo sul piano storico. Essa riporta alla dimensione del fatto storico, riproduce i nessi tra la fattualità degli eventi e la sua capacità di costituirsi come prova di una tesi tramite l'interpretazione dello storico.

Parole chiave: lo scalone di palazzo Gravisi-Barbabanca, ritratti equestri, la campagna antiturca, matrice grafica

VIRI IN LITERATURA

- PAK, DAG** – Pokrajinski arhiv Koper (PAK), Družinski arhiv Gravisi 1440-1933, 299, a.e. 42, 48, 49.
- Bralić, V., Kudiš Burić, N. (2005):** Istria pittorica. Dipinti dal XV al XVIII secolo. Diocesi Parenzo-Pola. Collana degli Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno. Rovigno - Trieste, Unione Italiana - Fiume, Università popolare di Trieste.
- Brejc, T. (1983):** Slikarstvo od 15. do 19. stoletja na Slovenski obali. Topografsko gradivo. Koper, Založba Lipa - Medobčinski zavod za spomeniško varstvo Piran.
- Caprin, G. (1905):** L'Istria Nobilissima. Trieste, Caprin.
- Cherini, A., Grió, P. (2001):** Bassorilievi araldici ed epigrafici di Capodistria dalle origini al 1945. Trieste, Edizioni Fameia Capodistriana.
- Craievich, A. (1999):** Bartolomeo Nazzari (?), 1693–1758. V: Pavanello, G., Walcher, M. (ur.): Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli Studi di Trieste - Edizioni della Laguna, 112–113.
- D'Aviano, M. (1988):** Corrispondenza epistolare III. Venezia-Mestre, Curia provinciale Cappuccini.
- Darovec, D. (2007):** Petrapilosa: grad, rodbina, fevd in markizat. Koper, Založba Annales.
- Delbello, A. (2004):** Cuberton. Storia di emigrazioni, di fortune e sconfitte di una famiglia istriana. Trieste, Istituto Regionale per la Cultura Istriano-fiumana-dalmata.
- De Totto, G. (1939):** Il patriato di Capodistria, Parenzo.
- Enciclopedia italiana (1934).** Roma - Milano, Istituto Giovanni Treccani.
- Flego, I. (1998):** Girolamo Gravisi: sparso in carte dotte. Capodistria, Edizioni comunità italiana.
- Forlani, F. (ur.) (2001):** Brani della parte prima delle Memorie sacre e profane dell'Istria del Dottor Prospero Petronio. Capodistria, Società italiana di ricerca.
- Fossaluzza, G. (2005):** Tracciato di storiografia dell'Istria pittorica. V: Fossaluzza, G. (ur.): Istria pittorica. Dipinti dal XV al XVIII secolo. Rovigno - Fiume - Trieste, Centro di Ricerche Storiche - Unione Italiana - Università Popolare, 12–34.
- Gardina, E. (1981):** Koprška družina Tarsia v službi Beneške republike. Slovensko morje in zaledje, 4/5, 105–136.
- Gardina, E. (1985):** Umetnostnozgodovinski spomeniki v mestu. V: Žitko, S. et al. (ur.): Koper, turistični vodnik po mestu in okolici. Koper, Založba Lipa, 50–51.
- Gardina, E. (2005):** »Alla Turca«. Koprška družina Tarsia v službi Serenissime. V: Neumann, C. et al. (ur.): Podoba Turkov v Evropi 17. Stoletja. Istanbul, Univerza Sabanci, 56–61.
- Infelise, M. (1997):** Gian Rinaldo Carli senior, dragomano della Repubblica. Acta Histriae, 5, 1, 189–198.
- Mikuž, J. (1967):** Slikarstvo XVIII. stoletja na Slovenski obali. Koper, Pokrajinski muzej Koper.
- Pasian, A., De Grassi, M. (1999):** Palazzo Gravisi Barbabianca. V: Pavanello, G., Walcher, M. (ur.): Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento. Trieste, Università degli Studi di Trieste - Edizioni della Laguna, 140.
- Petronio, P. (2001):** Memorie sacre e profane. V: Forlani, F. (ur.): Brani della parte prima delle Memorie sacre e profane dell'Istria del Dottor Prospero Petronio. Capodistria, Società Italiana di Ricerca.
- Radossi, G. (2003):** Monumenta heraldica Iustinopolitana. Stemmi di rettori, di famiglie notabili, di vescovi e della città di Capodistria. Collana degli Atti del Centro di Ricerche Storiche. Rovigno - Trieste, Unione italiana-Fiume - Università popolare di Trieste - Museo regionale di Capodistria.
- Santangelo, A. (1935):** Inventario degli oggetti d'arte d'Italia. Provincia di Pola. Roma, Libreria dello Stato.
- Semi, F. (1935):** Il palazzo dei Marchesi Gravisi-Barbabianca a Capodistria. Capodistria, Editrice la libreria Lonza.
- Stancovich, P. (1829):** Biografia degli uomini distinti dell'Istria, II. Trieste, Piora.
- Venturini, D. (1907):** Il casato dei Marchesi Gravisi. Parenzo, Tipografia Gaetano Coana.
- Vidmar, P. (2005):** Pogum, moč, lepota in razkošje: Vurberška galerija slik 17. Stoletja. V: Neumann, C. et al. (ur.): Podoba Turkov v Evropi 17. Stoletja. Istanbul, Univerza Sabanci, 78–112.
- Vidmar, P. (2010):** A Series of Portraits from the Bequest of the Counts of Carli in Poreč/Parenzo and Pictorial Representations of Central European Envoys to the Ottoman Court. Annales, Series Historica et Sociologia, 20, 2, 331–348.
- Ziliotto, B. (1907):** Salotti e conversari capodistriani del Settecento. Trieste, Caprin.
- Zorzi, A. (1979):** La Repubblica del Leone. Storia di Venezia. Milano, Rusconi.
- Žitko, S. (1997):** Carljevo delovanje v koprskih akademijah 18. stoletja. Acta Histriae, 5, 1, 59–78.